

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Особливості толерантності до невизначеності працюючих студентів

Милославська Олена Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 6, Харків, Україна, 61022
<https://orcid.org/0000-0002-9448-0193>
e-mail: myloslavskaja@gmail.com

Гуляєва Олена Володимирівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 6, Харків, Україна, 61022
<https://orcid.org/0000-0001-6134-3726>
e-mail: elenagulyeva12@gmail.com

Сапьян Євгенія Олександрівна

студентка факультету психології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 6, Харків, Україна, 61022

У статті представлені результати емпіричного дослідження, присвяченого вивченню особливостей толерантності до невизначеності працюючих студентів. Вибірку склали 44 студенти Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. У першу групу увійшли 22 студенти, які посідають навчання у закладі вищої освіти з роботою, у другу групу – 22 студенти, котрі не працюють. Результати дослідження свідчать, що працюючі студенти виявляють більш позитивне ставлення до новизни, надають перевагу невизначеності, до якої виявляють більшу толерантність, демонструють меншу інтолерантність у міжособистісній взаємодії. Отримані результати дозволяють удосконалити теоретичні уявлення щодо особливостей проявів толерантності до невизначеності у студентському віці, окреслюють перспективи подальших наукових розвідок й можуть бути використані у практичних психолого-педагогічних роботах зі студентами.

Ключові слова: інтолерантність до невизначеності; працюючі студенти; перевага невизначеності; ставлення до новизни; толерантність до невизначеності.

Постановка проблеми. Сьогодні вимагає від людини великої витримки і готовності до постійної зміни навколишньої ситуації життя, вміння приймати відповідальні рішення в досить обмежений час з недостатньою або надмірною кількістю супутньої інформації про те, що відбувається.

У сучасному трансформаційному суспільстві молодь має приймати рішення щодо вибору життєвого та професійного у соціальній ситуації, характерними рисами якої виступає мінливість соціальних орієнтирів та середовищних умов. Відповідальні життєві вибори молода людина повинна здійснювати за відсутності чи неповноті альтернатив у ситуаціях викликів, високої невизначеності та новизни, котрі висувають особливі вимоги до ресурсів особистості (Горлова, 2020). Період навчання у закладах вищої освіти також може переживатися молоддю як ситуація невизначеності. З одного боку, навчальний процес регламентується навчальними планами та програмами, розкладом навчальних занять і сесій, правилами внутрішнього розпорядку тощо. З іншого боку, студенти часто недостатньо чітко уявляють собі своє майбутнє,

мають розмігті уявлення про компетенції, реально затребувані при працевлаштуванні, не впевнені, чи зможуть працювати за спеціальністю в довгостроковій перспективі. Відсутність чіткого плану з побудови кар'єри та варіативність сценаріїв професійного й особистого майбутнього також виступають чинниками невизначеності у студентському віці (Протас, 2020, с.129).

Слід підкреслити, що у сучасній Україні урізноманітнилися тенденції до поєднання студентами навчальної та трудової діяльності. Науковці відзначають, що значно посилилася тенденція до пошуку студентами додаткових джерел доходу, студенти почали завчасно турбуватися про те, щоб забезпечити себе у майбутньому робочим місцем. Налаштованість на кар'єру у межах обраної спеціальності виступає для сучасних українських студентів одним із найсуттєвіших чинників, котрі обумовлюють форму зайнятості та характер роботи. Студенти стаціонару активно мониторять ринки праці, влаштовуються не тільки на тимчасову, але й і на постійну роботу, виконання якої відбувається за рахунок навчального часу (Олійник, Сидоров, & Мраморнова, 2015).

Отже, досить часто сучасний студент вищої форми навчання намагається поєднати навчання з роботою й змушений шукати оптимальні шляхи пристосування до обставин, що склалися (Січкаренко, 2016). Ю. Мельник (2020) зауважує, що суб'єкт може використовувати успішні стратегії взаємодії з невизначеністю, що забезпечує покращення життєвого простору, а може бути схильним до застосування неуспішних стратегій, що руйнує життєвий простір, призводячи до різних особистісних деформацій чи деструкцій.

Одним із найважливіших ресурсів, здатних визначати вибір суб'єктом ефективних стратегій поведінки у невизначених ситуаціях, виступає толерантність до невизначеності (Львова, 2017), від якої залежить благополуччя людини, якість її життя, та, в цілому, життєздатність суб'єкта (Дубенцов, 2011). Працюючі студенти сьогодні становлять значну частку і їхня кількість тільки зростатиме з огляду на фінансові чинники і особливості сучасного ринку праці. Тому дослідження життєвих обставин цих представників студентства має як теоретичну, так і практичну значущість (Виноградов, 2018, с.9)

Таким чином, вивчення толерантності до невизначеності студентської молоді як позитивного чинника особистісного та професійного розвитку виступає актуальним дослідницьким завданням.

Мета роботи: встановити особливості толерантності до невизначеності у працюючих та непрацюючих студентів.

Виклад основного матеріалу. Цивілізаційні зміни ХХ — початку ХХІ ст. обумовили зростання складності, суперечливості, варіативності й невизначеності умов існування людини, що вимагає від неї не тільки стійкості до цих умов, але й здатності розцінювати й використовувати їх як переваги. Здатність суб'єкта сприймати невизначеність як стресовий фактор або вбачати у ній виклик та ресурс розвитку психологи пов'язують з таким феноменом як толерантність до невизначеності, який активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, що обумовило досить широкий спектр розуміння його змісту.

На ґрунті узагальнення теоретико-методологічних підходів до концептуалізації визначення толерантності до невизначеності, І. Леонов (2015) виокремлює наступні варіанти її розуміння: як риси особистості, котра характеризується темпоральною стабільністю, але, водночас, може трансформуватися із накопиченням досвіду й усвідомленої перетворювальної активності суб'єкта; як ситуаційно-специфічної установки, що впливає на

процеси оцінювання ситуації та емоційні й поведінкові реакції на неї; як метакогнітивний процес й специфічну навичку, що задіяні у динамічних процесах, пов'язаних з нейтралізацією або актуалізацією невизначеності за рахунок як трансформації існуючих суб'єктивних уявлень, так і шляхом створення нових концептів. Ставлення особистості до невизначеності може бути конотоване як у позитивному, так і у негативному сенсі. Позитивна конотація стосується толерантності до невизначеності - позитивного ставлення до неї, можливості проявити себе, прийняття неясного і невідомого, вміння бути активним в своїх діях і приймати рішення за умови часткової орієнтування в ситуації. Негативна конотація стосується інтолерантності до невизначеності, котра відбивається у нестійкості щодо ситуацій невизначеності, яка набуває для суб'єкта загрозливого характеру та вимагає прояснення таких ситуацій (Корнилова, 2013).

Толерантність до невизначеності визначає ставлення суб'єкта до неоднозначних, тривожних ситуацій незалежно від емоційного знака цієї невизначеності, здійснюючи вплив на перебіг усіх емоційних і когнітивних процесів, на когнітивні стилі особистості, переконання і систему соціальних настанов, на міжособистісну і соціальну поведінку, на поведінку в складних ситуаціях (Кузікова, 2018, с.72). І. Томаржевська (2018) зауважує, що толерантність до невизначеності може бути визначена як психологічний конструкт, що пояснює та передбачає поведінку людини як в широкому класі ситуацій, так і в різних культурах. Нові тенденції дослідження толерантності до невизначеності обумовлені необхідністю фіксації змін в поведінці особистості, котра знаходиться в ситуації невизначеності, складності, різноманіття. Практична значимість даного психологічного конструкта обумовлена ресурсною складовою по забезпеченню особистості життєстійкістю, життєздатністю, здатністю ефективно приймати рішення та зберігати продуктивну активність, досягати успіху та справлятися з складними життєвими ситуаціями

Проблема толерантності до невизначеності активно вивчається на студентських вибірках. Г. Павленко (2019) та І. Ющенко (2017) доводять, що толерантність до невизначеності виступає ресурсом психологічного благополуччя студентів, В. Пічурін (2015) вважає, що толерантність до невизначеності уявляє собою складову психологічної готовності студентів до професійної діяльності, за Д. Шапошник (2011) толерантність до невизначеності є однією із психологічних детермінант самоефективності особистості студента, за результатами дослідження

Д. Лущикової (2009), толерантність до невизначеності виступає в якості однієї із психологічних складових схильності особистості до самозмінювання у студентському віці, І. Чигринова (2015) досліджувала зв'язки ригідності, толерантності до невизначеності й рівнів моральної свідомості особистості з академічною успішністю студентів.

Отже, як теоретики, так і практики, у галузі психологічної науки фокусують увагу на вивченні різних ракурсів проблеми толерантності до невизначеності. Наведені науковцями емпіричні факти презентують результати численних досліджень толерантності до невизначеності, проведених на студентських вибірках.

Разом з цим, особливості толерантності до невизначеності працюючих та непрацюючих студентів залишається на даний час недостатньо вивченими.

Методи і методики дослідження. У межах психодіагностичного методу були використано шкалу толерантності до невизначеності Д.А. МакЛейна (модифікація Є.М. Осіна) та Новий опитувальник толерантності до невизначеності (Г. В. Корнілова). Для математично-статистичної обробки результатів було застосовано t – критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

Вибірка. У дослідженні взяли участь студенти Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. першу групу склали 22 студенти, які поєднують навчання у вищій з роботою, другу групу – 22 студенти, котрі не працюють.

Результати та їх обговорення. Статистична обробка даних, отриманих за опитувальником Д. МакЛейна, виявила вірогідні відмінності між першою та другою групами за такими шкалами як «Ставлення до новизни» ($12,94 \pm 0,41$ та $11,49 \pm 0,51$ при $t = 2,22$, $p \leq 0,05$), «Перевага невизначеності» ($48,32 \pm 1,91$ та $42,13 \pm 1,82$, при $t = 2,35$, $p \leq 0,01$) та «Толерантність до невизначеності» ($39,25 \pm 1,72$ та $33,18 \pm 2,32$, при $t = 2,12$, $p \leq 0,05$). Таким чином, отримані дані свідчать про те, що працюючі студенти мають більш позитивне ставлення до нових подій, які відбуваються в їх середовищі та сприймають новизну більш адекватно. Тобто для них є більш властивим сприймання новизни для себе як події, яка відбувається, з адекватною реакцією на неї, порівняно з непрацюючими студентами. Також, працюючі студенти відрізняються більш глибокими усвідомленням себе як суб'єкта власних дій, та впевненістю в тому, що вони контролюють своє життя. Вони більш об'єктивно оцінюють свої успіхи та невдачі, є менш рефлексивними та більш схильними швидко переходити від планів до дій, ніж респонденти другої групи. Також для першої групи більш характерною є схильність

здійснювати вибір більш швидко та гнучко, але при цьому вони здатні зберігати бачення великої кількості можливостей, на відміну від непрацюючих студентів, котрі виявилися більш здатними до швидкого виходу з процесу вирішення задач із використанням обмеженої кількості можливих виборів рішення.

Крім того, за загальним показником толерантності до невизначеності було виявлено статистично вірогідні відмінності між першою та другою групами досліджуваних ($81,13 \pm 1,82$ та $75,13 \pm 1,86$, при $t = 2,31$, $p \leq 0,05$). Отже, працюючі студенти є більш схильними сприймати себе суб'єктом власних дій та контролювати власне життя, при цьому вони більш оптимістично оцінюють власні успіхи та невдачі, спрямовані на очікування успіху у майбутньому.

Не були встановлені вірогідні відмінності між групами за шкалами «Ставлення до невизначеності» та «Ставлення до складних завдань», показники за якими в обох групах можуть бути віднесені до середнього рівня вираженості. Тобто, для обох груп характерною є помірна терпимість до задач, які можуть бути складними для розуміння, до несподіваних та складних ситуацій, або до тих ситуацій, де є певна невизначеність.

Наведені вище дані підтверджуються результатами, що були отримані за методикою Г. Корнілової. Незважаючи на те, що за шкалою «Толерантність до невизначеності» в обох групах показники відповідають середньому рівню вираженості, були встановлені статистично вірогідні відмінності між першою та другою групою за означеною шкалою ($56,72 \pm 2,02$ та $51,23 \pm 1,76$, при $t = 2,05$, $p \leq 0,05$). Отже, для працюючих студентів більш характерними є прагнення до змін, новизни і оригінальності, готовність йти непроторованими шляхами і надавати перевагу складнішим завданням, мати можливість самостійності й виходу за межі прийнятих обмежень на відміну від другої групи.

За такою шкалою як «Міжособистісна інтолерантність до невизначеності» між першою та другою групами також були виявлені статистично вірогідні відмінності ($33,51 \pm 0,73$ та $36,24 \pm 0,92$, $t = 2,32$, при $p \leq 0,01$). Тобто, непрацюючим студентам більш притаманними є прагнення до ясності та контролю в міжособистісних стосунках та відчуття дискомфорту у випадку невизначеності стосунків з оточуючими. Водночас, слід підкреслити, що показник за цією шкалою у першій групі може бути віднесений до верхньої межі низького рівня, у другій групі – до нижньої межі середнього рівня.

За такою шкалою як «Інтолерантність до невизначеності» статистично вірогідних

відмінностей не було виявлено. Як у першій, так і у другій групі, отримані показники відбивають середній рівень вираженості прагнення ясності, упорядкованості у всьому й неприйняття невизначеності, схильності до припущень про чільну роль правил і принципів, дихотомічного поділу правильних і неправильних способів, думок і цінностей.

Певною мірою, виявлені нами особливості толерантності до невизначеності працюючих студентів знаходять своє пояснення у результатах, отриманих L. W. Perna (2012), відповідно до яких студенти, що працюють, набувають досвіду поєднання різних життєвих ролей, професійної та неформальної взаємодії із колегами та керівниками, вирішення нестандартних завдань на ґрунті рефлексії та використання власних ідей, що урізноманітнює їх життєві практики та вимагає прийняття цього різноманіття. Незважаючи на те, що науковиця вважає суміщення роботи з навчанням та скорочення обсягу спілкування таких студентів з викладачами й одногрупниками фактором ризику зниження академічної успішності, на нашу думку, це створює нову ситуацію невизначеності, котра сприяє формуванню навичок її подолання та, як результат, спрямовує саморух особистості від інтолерантності до толерантності до невизначеності.

Висновки

Аналіз теоретичних ракурсів проблеми вивчення толерантності до невизначеності дозволяє визначити багатоаспектність розуміння змісту цього психологічного феномену, який відбиває специфіку ставлення суб'єкта до неоднозначних ситуацій та передбачає можливість негативної та позитивної його конотації. Негативна конотація стосується здатності суб'єкта сприймати невизначеність як стресовий фактор, котра набуває якості інтолерантності до невизначеності, позитивна пов'язана зі спроможністю людини вбачати у невизначеності виклик та ресурс розвитку, що передбачає толерантність до неї.

Результати сучасних емпіричних досліджень, проведених на студентських вибірках, свідчать про зв'язок толерантності до невизначеності із психологічним благополуччям, психологічною готовністю до професійної діяльності, з самоефективністю та схильністю особистості до самозмінювання тощо.

Урізноманітнення тенденцій до поєднання студентами навчальної та трудової діяльності виступає одним із чинників зростання кількості ситуацій невизначеності у життєвому просторі студентської молоді, що, разом із збільшенням частки студентів, котрі поєднують навчання з роботою, актуалізує значущість дослідження

толерантності до невизначеності на прикладі працюючих студентів.

Встановлено, що працюючі студенти відрізняються більш позитивним ставленням до нових подій, більш глибокими усвідомленням себе як суб'єкта власних дій, та впевненістю в тому, що вони контролюють своє життя, більшою схильністю здійснювати вибір швидко та гнучко й здатністю зберігати бачення великої кількості можливостей, а також, більшою толерантністю до невизначеності в цілому. Для цих досліджуваних більш притаманними є прагнення до змін, новизни і оригінальності, готовність йти непроторованими шляхами і віддавати перевагу складнішим завданням, мати можливість самостійності поза прийнятими обмеженнями. Непрацюючі студенти відрізняються більш вираженим прагненням до ясності та контролю в міжособистісних стосунках та відчуття дискомфорту у випадку невизначеності стосунків з оточуючими.

Таким чином, отримані результати свідчать про низку відмінностей у проявах толерантності до невизначеності у працюючих та непрацюючих студентів. Це окреслює перспективи подальших досліджень у вибраному напрямі, котрі полягають у детальному, з урахуванням більш широкого кола змінних, вивченні проявів толерантності до невизначеності у студентів, моделюванні та вивченні системи психологічних чинників, котрі обумовлюють специфіку функціонування толерантності до невизначеності у студентському віці.

Список посилань

- Виноградов, О. Г. (2018). Опис соціальної ніші на прикладі працюючих студентів НАУКМА. *Український психологічний журнал*, 3, 7-22. http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/upj/upj_2018_09.pdf#page=7
- Горлова, Н.В. (2020). Толерантность к неопределенности как индивидуально-личностная предпосылка процесса самоопределения в подростковом возрасте, ранней и поздней юности. *Психологические исследования*, 13(70). <http://psystudy.ru/index.php/num/2020v13n70/1743-gorlova70.html>
- Дубенцов, М.И. (2011). *Профессиональная неопределенность личности студентов: особенности ценностно-смысловой сферы и учебно-профессиональной деятельности* (дис. канд. психол. наук). Кубанский государственный университет, Краснодар. <https://www.disscat.com/content/professionalnaya-neopredelennost-lichnosti-studentov-osobennosti-tsennostno-smyslovoi-sfery>
- Корнилова, Т.В. (2013). Ригидность, толерантность к неопределенности и креативность в системе интеллектуально-личностного потенциала человека. *Вестник Московского ун-та, Серия 14*

- «Психологія», 4, 36-47. http://psy.msu.ru/science/vestnik/archive/vestnik_2013-4.pdf#page=36
- Кузікова, С. Б. (2018). Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 1(3), С.67-72. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/326>
- Леонов, И.Н. (2015). Влияние толерантности к неопределенности на профессионально важные качества руководителя (дис. канд. психол. наук). Ярославский государственный университет, Ярославль. <http://www.rd.uniyar.ac.ru/science/dissers/fulltexts/vliyanie-tolerantnosti-k-neopredelennosti-na-professionalno-vazhnye-kachestva-rukovoditelya/>
- Лушнікова, Д. В. (2009). Психологічні складові схильності особистості до самозмінення (дис. канд. психол. наук). Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса. <dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1182>
- Львова, Е. Н. (2017). Личностное опосредование выбора стратегий совладания в ситуации неопределенности (дис. канд. психол. наук). Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, Москва. <http://psy-science-council.ru/dissertations/detail.php?dissertation=5946>
- Мельник, Ю.В. (2020). Психологічні стратегії життєдіяльності в умовах ситуаційної невизначеності (дис. канд. психол. наук). Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_melnik_uliya_viktorivna_zahist_06.10.2020_1602099211.pdf
- Олійник, О.В., Сидоров, М.В. - С., & Мраморнова, О.М. (2015). Працюючі студенти: характер трудової зайнятості та його чинники. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*, 21, 267-273.: https://www.academia.edu/17909439/Working_students_the_nature_of_work_and_its_factors_
- Павленко, Г.В. (2019). Толерантність до невизначеності як ресурс психологічного благополуччя студентів. *Актуальні проблеми психології*, 7(47), 208–219. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i47/20.pdf>
- Пічурін, В. В. (2015). Толерантність до невизначеності як складова психологічної готовності студентів до професійної діяльності і її формування в процесі фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 3(2), 260-264. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_3%282%29__88
- Протас, О.С. (2020). Толерантність к неопределенности в контексте профессионального саморазвития будущих педагогов. *Исторические и психолого-педагогические науки: сб. науч. статей*. Минск: РИВШ. 125-131. <https://elib.bsu.by/handle/123456789/251068>
- Січкаренко, Г. Г. (2016). Феномен студента, що працює, у соціокультурному вимірі. *Соціум. Документ. Комунікація*, 2, 163-176. http://nbuv.gov.ua/UJRN/cdk_2016_2_16
- Томаржевська, І. (2018). Теоретичний аналіз психологічного феномену толерантності до невизначеності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 3, 43-46. https://mil.univ.kiev.ua/files/252_1284750411.pdf#page=43
- Шапошник, Д. О. (2011). Психологічні детермінанти самоефективності особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*, 48, 37-40. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKKhIPC_2011_985_48_1_1
- Чигринова, И.А. (2015). Интеллектуальная и ценностная регуляция личностного выбора (на материале моральных дилемм) (Автореф. дис. канд. психол. наук). Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, Москва. URL: <http://psy-science-council.ru/dissertations/detail.php?dissertation=3816>
- Ющенко, І. М. (2017). Толерантність до невизначеності як чинник психологічного благополуччя студентів-випускників вищих навчальних закладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Психологічні науки"*. 4(1), 123-128. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/924/879>
- Perna, L. W. (2012). Conclusions and recommendation for policy, practice? And future research. *Understanding the working college student: new research and its implications for policy and practice* / Ed. L. W.Perna. Stylus Publishing, LLC, 283-305. [https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=BKB4HcfmZlgC&oi=fnd&pg=PA283&dq=Perna,+L.+W.+\(2012\).](https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=BKB4HcfmZlgC&oi=fnd&pg=PA283&dq=Perna,+L.+W.+(2012).)

References

- Vynogradov, O. G. (2018). Description of the social niche on the example of working students of NaUKMA. *Ukrain's'kyj psyhologichnyj zhurnal*, 3, 7-22. http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/upj/upj_2018_09.pdf#page=7 [in Ukrainian].
- Gorlova, N.V. (2020). Tolerance for ambiguity as individual personality presupposition of the process of self-determination in adolescence and youth. *Psikhologicheskie issledovaniya*, 13(70). <http://psystudy.ru/index.php/num/2020v13n70/1743-gorlova70.html> [in Russian].
- Dubentsov, M.I. (2011). *Professional uncertainty of the personality of students: features of the value-semantic sphere and educational and professional activities* (Dis. kand. psyhol. nauk). Kubanskii gosudarstvennii universitet, Krasnodar. <https://www.dissercat.com/content/professionalnaya-neopredelennost-lichnosti-studentov-osobennosti-tsennostno-smyslovoi-sfery-> [in Russian].
- Kornilova, T.V. (2013). Rigidity, tolerance to uncertainty and creativity in the system of human intellectual and personal potential. *Vestnik Moskovskogo un-ta, Seriya14 «Psibologija»*, 4, 36-47. http://psy.msu.ru/science/vestnik/archive/vestnik_2013-4.pdf#page=36 [in Russian].
- Kuzikova S. B. Tolerance to uncertainty: theoretical and empirical exploration. *Naukovyj visnyk Herson's'kogo derzhavnogo univrsytetu. Serija "Psyhologichni nauky"*, 1(3), 67-72. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/326> [in Ukrainian].

- Leonov, I.N. (2015). *Influence of tolerance to uncertainty on professionally important qualities of a leader* (Dis. kand. psykhol. nauk). Yaroslavskii gosudarstvennyi universitet, Yaroslavl'. <http://www.rd.uniyar.ac.ru/science/dissers/fulltexts/vliyanie-tolerantnosti-k-neopredelennosti-na-professionalno-vazhnye-kachestva-rukovoditelya/> [in Russian].
- Lushhykova, D. V. (2009). *Psychological constituents of Personal propensity to self-changing* (Dys. kand. psykhol. nauk). Pivdenoukrai'ns'kyj nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni K. D. Ushyn'skogo, Odesa. dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1182 [in Ukrainian].
- L'vova, E. N. (2017). *Personal mediation of the choice of coping strategies in a situation of uncertainty* (Dis. kand. psykhol. nauk). Moskovskii gosudarstvennyi universitet imeni M.V.Lomonosova, Moskva. <http://psy-science-council.ru/dissertaions/detail.php?dissertaion=5946> [in Russian].
- Melnik, Yu.V. (2020). *Psychological strategies of life in conditions of situational uncertainty* (Dys. kand. psykhol. nauk). G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_melnik_ulya_viktorivna_zahist_06.10.2020_1602099211.pdf [in Ukrainian].
- Olijnyk, O.V., Sydorov, M.V. - S., & Mramornova, O.M. (2015). Working students: the nature of employment and its factors. *Metodologija, teorija ta praktyka sociologichnogo analizy suchasnogo suspil'stva*, 21, 267-273. https://www.academia.edu/17909439/Working_students_the_nature_of_work_and_its_factors_ [in Ukrainian].
- Pavlenko, G.V. (2019). Tolerance of uncertainty as a resource for students' psychological well-being. *Aktual'ni problemy psykholii*, 7(47), 208-219. <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i47/20.pdf> [in Ukrainian].
- Pichurin, V. V. (2015). Tolerance to uncertainty as a component of psychological readiness of students for professional activity and its formation in the process of physical education. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova. Serija 15: Naukovo-pedagogichni problemy fizychnoi kul'tury (fizychna kul'tura i sport)*, 3(2), 260-264. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_3%282%29__88 [in Ukrainian].
- Protas, O.S. (2020). Tolerance to uncertainty in the context of professional self-development of teacher students. *Istoričeskie i psikhologo-pedagogičeskie nauki: sb. nauch. statei*. Minsk: RIVSh. 25-131. <https://elib.bsu.by/handle/123456789/251068> [in Russian].
- Sichkarenko, G. G. (2016). The phenomenon of a working student in the socio-cultural dimension. *Socium. Dokument. Komunikacija*, 2, 163-176. http://nbuv.gov.ua/UJRN/cdk_2016_2_16 [in Ukrainian].
- Tomarzhivs'ka, I. (2018). Theoretical analysis of the psychological phenomenon of tolerance for uncertainty. *Visnyk Kyi'ns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Vijs'kovo-special'ni nauky*, 3, 43-46. https://mil.univ.kiev.ua/files/252_1284750411.pdf#page=43 [in Ukrainian].
- Shaposhnyk, D. O. (2011). Psychological determinants of self-efficacy of the personality. *Visnyk Harkiv'skogo nacional'nogo universytetu imeni V.N. Karazina. Serija: Psykologija*, 48, 37-40. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2011_985_48_1_1 [in Ukrainian].
- Chigrinova, I.A. (2015). *Intellectual and value regulation of personal choice (based on moral dilemmas)* (Avtoref. dis. kand. psykhol. Nauk). Moskovskii gosudarstvennyi universitet imeni M.V.Lomonosova, Moskva. [in Russian]. <http://psy-science-council.ru/dissertaions/detail.php?dissertaion=3816> [in Russian].
- Jushhenko, I. M. (2017). Tolerance to uncertainty as a factor in the psychological well-being of graduate students. *Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Serija "Psykologichni nauky"*, 4(1), 123-128. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/924/879> [in Ukrainian].
- Perna, L. W. (2012). Conclusions and recommendation for policy, practice? And future research. *Understanding the working college student: new research and its implications for policy and practice* / Ed. L. W.Perna. Stylus Publishing, LLC, 283-305. [https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=BKB4HcfmZlgC&oi=fnd&pg=PA283&dq=Perna,+L.+W.+\(2012\).](https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=BKB4HcfmZlgC&oi=fnd&pg=PA283&dq=Perna,+L.+W.+(2012).)

Myloslavka Olena Volodymyrivna

*Candidate of Psychological Science, Associate Professor, Associate Professor of the Applied Psychology Department
V.N. Karazin Kharkiv National University
6 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022*

Huliaeva Olena Volodymyrivna

*Candidate of Psychological Science, Assistant Professor of the Department of Applied Psychology
V.N. Karazin Kharkiv National University
6 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022.*

Sapyan E.O.

*Student of the Faculty of Psychology
V.N. Karazin Kharkiv National University
6 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022*

The article covers results of an empirical study of the characteristics of tolerance to uncertainty of working students. The sample consisted of 44 participants - students of the V.N. Karazin Kharkiv National University. The first group consisted of 22 subjects who combine their studies at a higher educational institution with work, the second group - 22 subjects who do not work. Tolerance for uncertainty was measured by «Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale-I» (D. McLain, the adaptation by E. Osin) and «New questionnaire of tolerance for uncertainty»

(Т. Kornilova). Student's *t*-test for independent samples was used for statistical processing of the results. Findings of the study revealed that working students have a more positive attitude to new events, a deeper awareness of themselves as the subject of their own actions, and confidence that they control their lives, a greater tendency to make choices quickly and flexibly and the ability to maintain a vision of many opportunities, and greater tolerance for uncertainty in general. For these subjects are more inherent in the desire for change, novelty and originality, willingness to follow unpaved paths and prefer more complex tasks, to be able to be independent of the accepted limitations. Non-working students are characterized by a more pronounced desire for clarity and control in interpersonal relationships and a sense of discomfort in the event of uncertainty in relationships with others. The results obtained make it possible to improve the theoretical understanding of the characteristics of manifestations of tolerance to uncertainty at a student age, determine the prospects for further scientific research and can be used in practical psychological and pedagogical work with students.

Key words: intolerance for uncertainty; working students; uncertainty preference; attitude to novelty; tolerance for uncertainty.

Милославская Елена Владимировна

кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры прикладной психологии
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
пл. Свободы, 6, Харьков, Украина, 61022

Гуляева Елена Владимировна

кандидат психологических наук, доцент кафедры прикладной психологии,
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
пл. Свободы, 6, Харьков, Украина, 61022

Сапьян Евгения Александровна

студентка факультета психологии
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
пл. Свободы, 6, Харьков, Украина, 61022

В статье представлены результаты эмпирического исследования, посвященного изучению особенностей толерантности к неопределенности работающих студентов. Выборку составили 44 студента Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина. В первую группу вошли 22 студента, совмещающие учебу в высшем учебном заведении с работой, во вторую группу - 22 студента, которые не работают. Результаты исследования свидетельствуют, что работающие студенты проявляют более положительное отношение к новизне, отдают предпочтение неопределенности, к которой проявляют большую толерантность, демонстрируют меньшую интолерантность в межличностном взаимодействии. Полученные результаты позволяют усовершенствовать теоретические представления об особенностях проявлений толерантности к неопределенности в студенческом возрасте, определяют перспективы дальнейших научных исследований и могут быть использованы в практической психолого-педагогической работе со студентами.

Ключевые слова: интолерантность к неопределенности; работающие студент; предпочтение неопределенности; отношение к новизне; толерантность к неопределенности.

Надійшла до редакції 27.10.2020.
